

Slovenska kratka proza

Kdor kolikor toliko sproti prebira slovensko prozo zadnjih deset in več let, je najbrž že ugotovil, da je doživela nepričakovan razmah tako po obsegu in po številu imen kot po raznolikosti zvrsti, vse od romana do kratke proze. In prav na kratko prozo smo vas tokrat želeli še posebej opozoriti. Izbor avtorjev in tekstov ni antološki, prej naključen, nastal je na osnovi normalnega dotoka prispevkov naših bolj ali manj rednih sodelavcev, njihova skupna objava naj bi le pritegnila vašo pozornost, vsaj tako upamo, tudi na to zvrst, ki v senci »velikih« tekstov, zlasti romana, ostaja pogosto in po krivici premalo prisotna v naši zavesti. Ur.

Marjan
Rožanc

Legenda o Mahdiju Halladžu

Ko so Arabci poselili obale Sredozemlja in se naselili še globoko v Afriko in Španijo, niso bili več samo najsposobnejši ljudje, ki so uporabljali papir in s trgovsko spretnostjo kracali po njem svoje preproste številke s tolikšno naglico, da jim Latinci in Bizantinci niso mogli več niti slediti, temveč tudi najsrečnejše ljudstvo. Prerok Mohamed jim je zapustil Koran, najbolj človeško knjigo na svetu. Kadar so jo prebi-

rali, zlasti tista poglavja o Mohamedovem boju z nevernimi prebivalci Meke, o zaupljivem in vse razumevajočem preroku na eni strani in zahrbtnih in pohlepni trgovcih na drugi, so bili spričo Mohamedove potrpežljivosti globoko ganjeni in so nesramežljivo točili solze. V sveti knjigi pa ni bila samo razneženost: v njej so v prvem delu našli čudovite podobe o koncu sveta in poslednji sodbi in vrsto čudežnih naravnih pojavov, ki so pričali o vzvišenosti in vsemogočnosti Boga, v drugem delu zgodovino starih ljudstev in njihovih prerokov, v tretjem pa skrbno pripravljen zakonik, ki jim je v zgoščenem jeziku pripovedoval, kaj je dobremu muslimanu priporočljivo in kaj prepovedano. In ta knjiga

je učinkovala med njimi čudežno: krvno maščevanje, ki je ponekod iztrebilo cele rodove, je nadomestila Mohamedova strpnost, odločitev samopašnih ljudi pa razsodba, ki so jo imami in kadije izrekli v imenu skupnosti. In ne samo to: dovolj je bilo, da so se držali zapisanega, denimo petih dnevni molitev z obrazom proti Meki, že niso imeli več nobenega problema s smrtjo in onstranskim življenjem — po smrti jim je bilo zagotovljeno rajsko življenje. V Koranu je bil resda omenjen tudi pekel in naslikan z najgrozljivejšimi podobami, vendar med temi zadovoljnimi ljudmi se je kaj kmalu pojavil verski zanesenjaki, kakršen je bil Hasan Basri, človek temeljite izobrazbe in velikanskega vpliva, ki je trdil na ves glas:

»Pekel je ustvarjen samo zame.«

»Saj nisi tako grešen človek,« so mu ugovarjali Arabci.

»Če nisem, pa še bom,« jim je odgovarjal Basri, »brž ko použijem malo hašiša. Vse muke večnega peklenskega ognja bom prevzel nase.«

Morda je v tej Basrijevi vnemi že tičala napoved grešnejših in nesrečnejših časov, vendar je bilo za zdaj v tem le fanatično človekoljubje, kakršnega je navsezadnje izpričeval tudi Mohamed. Skratka: vse muslimane je za zelo skromno ceno tam onstran čakalo samo rajsko življenje. In povsem razumljivo je bilo, da se je pod temi milimi zvezdami v njih že oglašalo čustvo, ki ga pred njimi niso poznali ne stari Grki ne kristjani — ljubezen do Boga. Trenutno je bilo to čustvo še malo zavrto s formalizmom, z izpolnjevanjem takih in drugačnih verskih določil, vendar že na tem, da v tem ali onem človeku izbruhne v vsej svoji mogočnosti in lepoti.

Nič čudnega, da so Arabci v teh srečnih časih kazali do drugih ljudi presenetljivo strpnost, tudi do kristjanov, ki so bili prav tako ljudje s Knjigo in v nekem smislu njihovi bratje. Navsezadnje so tudi kristjani verovali v enega samega in vsemogočnega Boga, kakršen je bil njihov Alah, Jezusa pa je celo sam Mohamed omenjal kot enega izmed prerokov in mučencev in je bil vpisan tudi v njihovo Knjigo. Pustili so torej kristjanom, da so živeli po svoje, zraven njihovih cerkva pa so postavljali svoje mošeje, kot so to storili v Jeruzalemu.

Dve stvari pa sta bili, ki sta kljub temu vznemirjali duše zadovoljnih Arabcev in povzročili med njimi nemir. Prva — nedolžnejša — je bilo vprašanje Mohamedovega nasledstva. Mohamed je ustanovil muslimansko versko skupnost in jo tudi vodil, po njegovi smrti pa so ga na njegovem mestu nasledili kalifi. Vendar prerok v Koran ni zapisal, kakšno naj bo pravzaprav njegovo nasledstvo — ali dedno, po katerem naj bi šla pravica njegovim neposrednim potomcem, ali kako drugačno. In ta pomanjkljivost je že kmalu po njegovi smrti, že leta 657, pripeljala do hudega spora; na eno stran Evfrata je stopil Mohamedov bratranec Ali, ki je trdil, da mu kalifat pripada kot neposrednemu Mohamedovemu potomcu, na drugo stran Mohavija, član velike rodbine Omejidov iz Meke, ki v verskih zadevah ni priznaval nikakršne dinastije in je hotel postati kalif po zaslužju. Poklicati so morali sodnike, sodniki pa so presodili v prid Mohavija. S tem je bilo presojeno in pomanjkljivost Korana odpravljena, vendar ne za

vedno: ker o prerokovem nasledstvu ni bilo določeno v Koranu samem, so ostali Arabci še naprej razdeljeni: eni so zagovarjali Mohamedovo dinastijo, skratka, popolno, tudi krvno zvestobo preroku in njegovim potomcem, drugi enakost vseh vernikov pred Bogom, ne glede na njihov rod. In ti zadnji so tudi med muslimani razvili vero siromakov, ki je postajala vse bolj vzdržana in čistunska.

Drugo — veliko bolj skušnjavsko — pa je bilo vprašanje božjega učlovečenja. Alah je med Arabci veljal za tako povsem drugačnega od človeka in tako vzvišenega nad njim, da se nobeden med muslimani ni smel imeti za izvoljenca božjega: vsi so bili med seboj enaki v popolni pokornosti božjemu veličanstvu. Celo Mohamed je bil samo človek in prerok, ki je poslušno zapisal Alahova sporočila. Prav zato med muslimani ni bilo posvečene duhovščine, ki bi bila Bogu kaj bližja od ostalih, še manj pa so hoteli slišati za učlovečenega boga ali božjega sina, kakršen je bil nekoč med kristjani Jezus Kristus. Celo najpreprostejši muslimani so se smejali na ves glas, kadar so slišali, da so najodličnejše krščanske glave na nicejskem koncilu sklenile, da je Jezus Kristus hkrati bog in človek. Res pa je, da je bila celo v tem škodoželjnem smehu preprostih ljudi že prisotna nekakšna zla slutnja. Ne da bi kdorkoli kaj izrekel, je bila že navzoča misel, da se lahko celo med njimi, med Arabci, vsak hip pojavi kak učlovečeni bog, kak Mesija, ki bo trdil, da je božji sin in da je Alahu celo bližji od Mohameda. Tudi ime so imeli zanj že pripravljeno — Mahdi.

Ta neljuba usoda je nazadnje doletela nekega Halladža iz Tunisa.

Halladž je bil siromašen pastir. Poleg tega je bil po rodbinskem izročilu šiit, kar ni bil najboljši napotek za življenje, zlasti ne v tunizijski puščavi, ki je sodila pod kordobski kalifat, kateremu je vladal kalif Mohavija Tretji iz dinastije Omejidov, torej dinastije, katere začetniki so ubili Mohamedovega bratranca Alija, razdedinili prerokove potomce in si prilastili kalifat v imenu verskega zasluženja. Ti ljudje so imeli veliko zaslug za ustanovitev arabskega imperija, vendar niso že dolgo povezovali svoje oblasti z Mohamedom in Koranom, temveč z vojsko, s čimer je bilo povedano že skoraj vse. Ta muslimanska vojska je bila namreč vase zaverovana, surova, pohlepna po zemlji in vsakršnem bogastvu, ljubosumna na vse in vsakogar in pretirano ponosna na svojo zaščito muslimanske vere, ki se je prav po njeni krivdi spreminjala v nadutost. Terjala je tudi slepo pokorščino in med bogaboječe muslimane podtikala zindika, heretika in političnega zločinca, v imenu katerega je pregnjala vsakogar, ki se ni uklanjal skupnim idejam in je hotel misliti s svojo glavo.

Halladž ni seveda nasprotoval ničemur, kar je bilo skupnega, muslimanskega. Že zaradi rodbinskega izročila pa se je že od rojstva nagibal k šiitom, k tistim Arabcem, ki so se zavzemali za Mohamedove potomce. Vendar ne zaradi zoprvanja, temveč zato, ker so bili Mohamedovi potomci že dolgo pregnani in ker ga je s tem njegova vera spominjala na trpečo cerkev in nekakšno usojeno mučeništvo, hkrati pa v njem zbujala sočutje do prikrajšanih Mohamedovih potomcev. Pomembnejše mu je bilo pri tem sočutje kot potomci sami. Vse drugo pa je v njegovo vero prineslo živ-

ljenje samo. Nekaj malega je pobral od Perzijcev, ki so bili sicer prav tako verni muslimani, vendar so med Arabce zanesli svoje tradicionalno manihejstvo, se pravi poleg Boga še Satana. Vendar ni Halladž nikoli zašel v nobeno odpadniško skupino, ki so se zbirale na robu puščave, ne med karmathe ne med fatimide, zlasti pa se je izogibal hašašinov, zavržencev, ki se sicer niso poimenovali tako po latinskem pomenu te besede, temveč po njihovem omamljanju s hašišem in pobijanju kar vsevprek. Veliko bliže sta bila Halladžu pritrgovanje in versko poglobljanje, saj kot puščavski otrok ni bil niti malo razvajen in se je lahko pridrževal najstrožjih načel. Pri tem se je rad oblačil po svoje, če ne celo šemil, podobno kot sufiji, včasih tudi v sveže odrte ovčje kože, ki si jih je sešil kar na telesu, pokrival pa se je z visokimi kapami. To je bilo vse. Vse drugo se mu je pritaknilo ob prebiranju Korana ob oljni brljivki na robu puščave, ko je noč za nočjo stražil svojo krpo trave in svojo maloštevilno čredo ovac pred Berberi.

Toda skoraj nikoli ni preslišal mujezina v oddaljenem minaretu in tedaj se je z drobnico vred primamknil k najbližji vasi. In tam, v mošeji, je nekega dne slišal oholega muslimana, ki je rekel:

»Musliman je musliman. Tudi z grehom ne more zapraviti vsega tistega, kar mu daje njegova vera.«

»To pač ne,« se je oglasil Halladž. »Vsak grešnik se bo cvrl v večnem ognju.«

»Tudi musliman?« ga je posmehljivo pogledal musliman, ne da bi pustil v svoji oholosti. »Musliman je tudi kot grešnik še vedno pravovernik.«

»Vsak grešnik je nevernik,« je vztrajal Halladž. »Grešni musliman, ki mu je Mohamed zapisal pravila življenja, pa je še toliko večji grešnik od kristjana.«

In to je bilo dovolj, da so že naslednje jutro prihrumeli nadenj vojaki na kamelah in ga odgnali v Annabo, kjer so ga vrgli v trdnjavsko temnico.

Iz temnice je prišel šele po devetih letih.

Tedaj je bil zelo shujšan in bled; bile so ga pravzaprav same oči, ki so se veselile jutranjega in večernega sonca.

»Vsa sreča, da so me zaprli,« je rekel vedro prvemu znancu, ki ga je srečal. »Verovati se naučiš samo tako, da stradaš, se odpoveduješ svetu, živiš daleč stran od svojih domačih in brez stvari, ki so ti potrebne in te veselijo.«

Že ta njegova radevoljna odpoved posvetnim užitkom je bila spet sumljiva, toda Halladž je že naslednji dan zbral očetove ovce in se z drobnico umaknil na zaplate trave v puščavi. In se poslej sploh ni več približal večjemu naselju. Zadrževal se je v glavnem v bližini majhnih vojaških utrdb, ki so bile posejane po robu puščave: tu so vojaki stražili muslimanski svet pred vpadi Berberov, pod večer pa se okoli njih zbirali tudi vsi mogoči pobožni ljudje, ki so se po Halladževem zgledu rajši zadrževali bolj na samem. Halladž je bil le eden izmed njih, pastir med pastirji, in izstopal je iz te družčine samo s svojim oblačenjem: zdaj je nosil dolgo haljo in zdaj spokorniško srajco, včasih pobarvana oblačila, drugič spet vojaško obleko ali pa le preprost katunast predpasnik, ki si ga je zavezal okrog bokov.

Vse to je spominjalo na namerno kljubovanje ustaljenim navadam in izzivanje, vendar Halladž cela tri leta ni spregovoril niti ene glasne besede. Ponoči se je zakopal med ovce, kjer mu je bilo toplo, prebiral ob oljenki Koran in goreče premišljeval.

Po treh letih je prineslo k njemu tri hodže, ki so ga vprašali kar naravnost:

»Zakaj molčiš in nas mučiš?«

»Moja vera je združitev z Bogom,« jim je odgovoril Halladž. »To pa je mogoče povedati samo z besedami, ki jih uporabljamo za spolne odnose med moškim in žensko. Zakaj bi torej govoril in žalil vaša ušesa!«

Spričo teh bogokletnih besed so se hodže obrnili od njega v puščavo, eden med njimi pa je vzkliknil:

»Ali te ni strah, da bi te Alah kaznoval?«

»Kdaj si že slišal, da je Bog kaznoval svojega otroka samo zato, ker ga je ljubil.«

»Mar hočeš reči, da si božji otrok?«

»Boga ljubim kot svojega rodnega očeta,« mu je odvrnil Halladž.

»Torej sem njegov sin.«

Ob teh besedah so se hodže na smrt prestrašili in se pobrali od njega.

Naslednji dan pa so v puščavo že navsezgodaj spet prihrumeli vojaki na kamelah, zgrabili Halladža in ga zvezali, potem pa na povodcu odgnali v Annabo. Vendar je njegovo govorjenje med veljaki v tem provincijskem mestecu zbudilo tolikšno zgražanje in tolikšen preplah, da ga niso upali obsoditi kar sami: Halladževo krivoverstvo je bilo po njihovem mišljenju tolikšno, da je presegalo njihovo pristojnost. Izreči mu je bilo potrebno čisto posebno kazen in iz najvišjih ust, da bi delovala kot najstrožji opomin vesoljnemu muslimanskemu svetu. Zato so ga že naslednje jutro v spremstvu vojakov vkrcali na ladjo in ga odpeljali v Almerio, od tam pa v Kordobo pred samega kalifa Mohavijo Tretjega.

Kalif je bil že obveščen o tem nenavadnem obisku. Pričakoval je Halladža na divanu v svoji palači z imamom Al Rahmanom in kadijo Al Mensurjem ob svoji strani, ki naj bi mu pomagala presoditi v tej krivoverski zadevi. Prvi — in kar precej nestrpno — je vprašal:

»Kakšno vero razglašáš, pastir?«

»Nikakršne vere ne razglašam,« mu je odvrnil Halladž. »Verujem. In moja vera je ljubezen.«

Toda še preden je utegnil povedati kaj več, sta imam Al Rahman in kadija Al Mensur že slovesno dvignila desnici in presodila v en glas:

»Ima se za Mahdija.«

To je zadostovalo tudi kalifu, ki je odločil:

»Potem naj tudi umre kot Mahdi, na križu!«

In Halladž je kar takoj začel s križevim potom, kakršen je popisan v krščanskih evangelijih. Ne seveda samo zato, ker bi se hotel kalif še posebej neusmiljeno znesti nad njim: v veliki meri tudi zato, ker so kristjani po vsej Španiji že dvigali glave zoper muslimansko vladavino in jih je bilo treba pravočasno prestrašiti in osmešiti v njihovi veri v Zveličarja. In tudi

zato, ker so bile podobne obredne prireditve v kalifovi palači v čisljih in vernim muslimanom več kot potrebne. Že kar tu, pred kalifom Mohavijo Tretjim, so torej Halladža slekli do golega in ga ogrnili z belim plaščem, kot je nekoč Herod ogrnil Kristusa. Potem ga sicer niso odpeljali pred Kaifo in pred Pilata, ker je bila sodba nad njim že izrečena in roke umite, zato pa so ga potisnili na dvorišče, kjer ga je pričakala množica meščanov in vojakov, ki je terjala njegovo smrt na križu in sprejela njegovo kri nase in na svoje otroke. Od tod so ga odpeljali v klet kalifove palače, kjer so ga spet slekli do golega in zavili njegovo sramoto v perizom od bokov do kolen. Temu je sledilo svetopisemsko zapovrstje: bičanje ob stebru, pri katerem je en vojak udarjal po Halladžu z bičem, drugi pa s šopom šib, ogrinjanje v škrlatni kraljevski plašč in polaganje trnove krone, trstika kot žezlo v desnici na novo kronanega kralja, zasmehovanje in pljuvanje in nazadnje tudi Ecce homo, ko so Halladža — okrvavljenega in popljuvanega — spet pokazali podivjani množici na dvorišču. Tu je že čakal križ, opremljen celo s titulustom in napisom, ki so ga zadeli na Halladževe rame in ga je Halladž med padanjem in vstajanjem zanesel na grič nad Kordobo, razsvetljen z baklami. Na griču so ga najprej podrli na tla, razpeli in pribili njegove rzprostrte roke skozi dlani, potem pa nad supedanejem prekrizali še njegova stopala in z enim samim dolgim žebljem pribili h križu obe nogi hkrati. Ko so križ dvignili in postavili pokonci, sta iz množice pristopila Mati božja in sveti Janez s knjigo v naročju, ki pa svoje pretresenosti in žalosti nista odigrala najbolj prepričljivo. Od nekod se je vzela tudi spokorjena grešnica Marija Magdalena, ki je objela in poljubila križ, potem pa začela s solzami umivati Halladževe noge in prestrezati v lase težko, gosto kri, ki je kapala nanjo zviška. Slednjič sta pristopila h križu še kopjanik in suličar, prvi, da s kopjem privzdigne v kis namočeno gobo do Halladževih osušenih ust, drugi da križanemu zada s sulico milosten sunek v bok — ko je nekdo v množici prikrajšan ugotovil, da manjkata oba razbojnika ob Halladževi strani, predvsem tisti levi, ki je krščanskega Zveličarja še ob svoji smrtni uri poniževal in ki je bil najbrž musliman.

Tedaj je centurion — pravzaprav vojak, ki naj bi odigral centuriona — prebledel od strahu in oddirjal do kalifa:

»Razpeti moramo še dva razbojnika!«

»Je Mahdija že mrtev?« je vprašal kalif, ki je bil v mislih očitno pri Halladžu.

»Na križu visi. In pogovarja se z Bogom, kot da je res njegov sin.«

Na te besede se je kalif Mohavija Tretji globoko zamislil, potem pa dejal:

»Razpnite poleg njega imama in kadijo, ki sta ga obsodila. Za vsak primer.«